

Марина Остапенко

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ЕПОХА ПОЛІТИКИ ОБРАЗІВ

У статті проводиться аналіз взаємопов'язаних між собою процесів формування інформаційно-комунікаційного простору та віртуалізації політичних відносин і з'ясовуються особливості їх впливу на ставлення людини до політики та участі в ній у сучасному суспільстві.

Ключові слова: *інформаційний простір, політична комунікація, віртуальний світ, віртуалізація політичних відносин.*

M. Ostapenko. The information society: epoch of policy of appearances. *The article is devoted research of between itself processes of forming informatively communicative to space and virtualization of political relations to finding out of features of their influence on attitude of man toward a policy and participating in it in modern society.*

Keywords: *informative space, political communication, virtual world, virtualization of political relations.*

Характерною особливістю сучасного етапу суспільного розвитку є всебічна інформатизація всіх сфер життєдіяльності. Під дією цього стрімкого, всеохоплюючого процесу на тлі розвитку інформаційних технологій відбувається своєрідна віртуалізація суспільних відносин, соціально-економічних і політичних процесів. Інформаційний фактор стає все більш значущим у формуванні цінностей, виборі орієнтацій, побудові життєвих планів, суттєво впливає на світосприйняття.

Однією з актуальних проблем сучасної політики є створення системи ефективної комунікації, зворотного зв'язку між владою та громадянами. Виникає питання: як можна використати ресурси інформаційного суспільства для оптимізації цих процесів? І як вони можуть змінити політичне життя?

Метою статті є аналіз взаємопов'язаних між собою процесів формування інформаційно-комунікаційного простору та віртуалізації політичних відносин і з'ясування особливостей їх впливу на ставлення людини до політики та участь у ній.

У науковій літературі використовуються поняття «інформаційний простір», «комунікативний простір», «інформаційно-комунікативний простір». Перші два поняття – інформаційний та комунікативний простори – переважно досліджуються як окремі та самостійні явища, процеси, феномени. Сутність інформаційного простору пояснюють геополітичний, ноосферний, семантичний, соціокультурний, інформаційно-комунікативний, соціально-інформаціологічний підходи. Комунікаційний простір і його аспекти досліджуються у працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників: Д. Бела, М. Кастельса, М. Маклюена, Й. Масуди, Е. Тоффлера; І. Додіна, О. Захарової, В. Іноземцева, А. Майноло, О. Ненашева, О. Соловйова, С. Тихонової; Ю. Бондаря, О. Дубаса, О. Єропудової, О. Картунова, В. Коляденка, Ю. Шайгородського та інших.

Справедливим є обґрунтування О. Дубасом існування інформаційно-комунікаційного простору як категорії, що розкриває форму існування інформаційних систем, яка забезпечує та стимулює оперативні взаємодії виробників інформації та її споживачів, трансляцію знань, накопичених в інформаційних ресурсах, і їхнє збереження в сформованій інформаційній інфраструктурі, сукупність комунікаторів, реципієнтів, значенневих повідомлень, комунікаційних каналів і засобів комунікації [Див. : 1].

У цьому теоретичному конструкті, на наш погляд, вдало поєднується технічний, технологічний і соціокультурний аспекти інформаційного та комунікаційного просторів. Адже розвиток інформаційно-комунікаційного простору супроводжується не лише вдосконаленням засобів передачі інформації, засобів комунікації, але й зміною політичних і культурних цінностей людини – утворюється нова система цінностей, затверджуються нові пізнавальні та практичні пріоритети, що впливають на політичну поведінку й політичну культуру. Так, у сучасному суспільстві

джерелом і засобом формування знань виступає інформація, що, переважно, розповсюджується ЗМІ (преса, радіо, телебачення, книги, інтернет тощо), а не безпосередні контакти з навколишнім світом і особистий досвід. Подія стає подією для суспільства тоді, коли одержує інформаційне забезпечення.

Основними ознаками інформаційного простору політики науковці визначають: швидкість, щільність і відкритість інформаційних обмінів у політичному просторі; зворотний зв'язок, недостатність якого суттєво позначається на розвитку демократії; сегментація та стратифікація інформаційного простору; інформаційна нерівність.

Особливості інформаційно-комунікативного простору, швидкі темпи розвитку інформаційних, цифрових технологій зумовили заміщення політичної реальності реальністю віртуальною. Це виражається в тому, що у сучасному суспільстві людина віддаляється від соціальних, політичних інститутів, які виступають як об'єктивна щодо неї реальність. Її інтереси переміщуються до сфери віртуального світу, який передбачає спілкування людини з образами, симулякрами, а не з реальними об'єктами.

Серед науковців є різні погляди щодо змісту віртуальності. Так, російська дослідниця Р. Шагієва стверджує: «...інформаційне суспільство характеризується співіснуванням двох світів – звичного нам фізичного світу ...і віртуального світу, створеного людиною й існуючого в штучному комп'ютерному середовищі» [2, 266]. Віртуальна реальність, на її думку, є частковим відображенням фізичного світу в пам'яті програмних засобів і комп'ютерів. Ці два світи не просто співіснують, а взаємодіють і впливають один на одного. Відповідно до цього, віртуальна реальність – це категорія, що позначає сукупне відображення об'єктів, явищ, процесів і зв'язків фізичного світу в пам'яті комп'ютерів інформаційно-комунікаційних систем [2].

На наш погляд, такий підхід є дещо спрощеним і потребує, щонайменше, серйозних уточнень. Дійсно, є світ реальний і віртуальний світ. Дійсно, вони взаємодіють і впливають на поведінку та стиль життя людини. Дійсно, віртуальний світ створений, як правильно зазначає

дослідниця, людиною. Проте, помилковим, на нашу думку, є твердження про те, що цей світ існує в пам'яті програмних засобів і комп'ютерів. Цей світ створює людина, він формується в її свідомості та залишається у її пам'яті. Комп'ютер, у даному випадку, – лише засіб, за допомогою якого формується віртуальна реальність, віртуальний світ людини. Поняття віртуальність, віртуальний світ має психологічну, а не технологічну суть. Це – своєрідне символічне середовище людського світосприйняття.

Цікавих висновків щодо виникнення віртуальності дійшов вітчизняний дослідник Ю. Шайгородський. Він підкреслює: «...у якості символічного середовища новою її (*віртуальність – авт.*) можна назвати з певними застереженнями. Свого часу Т. Парсонс посередниками соціальних комунікацій називав гроші, владу, вплив, ціннісні орієнтації... Всім цим посередникам завжди була властива віртуальність у значенні «ідеальності» (знаковості, символу, еквівалента) (...). Переосмислюючи, у зв'язку з цим, вплив традиційних засобів масової інформації (радіо, телебачення, газети, журнали), автор висловлює думку про «...всебічний розвиток віртуальності як місця зосередження універсальних дискурсивних практик. З появою новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій цей процес набув нових ознак: віртуальне середовище виокремилася в структурі політичних комунікацій. Віртуальність творчо комбінує різні явища, які в реальному житті не представлені разом. Вона дозволяє поєднувати речі, які, на перший погляд, не мають нічого спільного... Таким чином формується принципово новий тип символічного існування людини, культури, соціуму» [3, 60].

Універсальними властивостями віртуальної реальності науковці визначають: нематеріальність впливу (зображуване створює ефекти, характерні для предметного поля); умовність параметрів (об'єкти штучні й змінювані); ефемерність (свобода входу/виходу забезпечує можливість переривання й поновлення існування) [4].

Аналізуючи сутність віртуального, доцільно звернути увагу на те середовище, де розгортаються віртуальні світи. Це середовище науковці називають кіберпростором.

Російський дослідник І. Рассолов стверджує, що кіберпростір – це сфера соціальної діяльності, пов'язана з обігом інформації в інформаційній всесвітній мережі, а також у інших інформаційно-комунікаційних мережах (регіональних, відомчих, корпоративних). Він відмічає, що кібернетичний простір це: 1) глобальне об'єднання комп'ютерних мереж та інформаційних ресурсів, що не мають чітко визначеного власника та службовців для інтерактивного з'єднання (комунікації) фізичних та юридичних осіб; 2) новий простір людського самовираження та спілкування; міжнародний простір, що перетинає будь-які географічні межі; 3) децентралізований простір, яким жоден оператор, жодна держава повністю не володіють і не управляють; 4) різномірний (гетерогенний) простір, де кожен може відносно вільно діяти, висловлюватися та працювати [5, 6–7].

Науковці доходять думки, що кіберпростір – це категорія, що позначає простір взаємодії, утворений глобальною мережею комп'ютерів, з яких складається інтернет. Кіберпростір – це продукт новітніх технологій, нова форма суспільних відносин, у якій існують особливі соціальні групи – комп'ютерні-групи, тобто спільноти людей, пов'язані певними загальними інформаційними інтересами, заради яких вони вступають у певні соціальні відносини, встановлюють соціальні зв'язки між собою і світом завдяки інтернету. Кіберпростір інтернету створює умови, що сприяють залученню людини до нових форм соціальної взаємодії і, певною мірою, формують особистість [6].

Не можна не визнати, що наше, навіть приватне, життя все більше залежить від кіберпростору, від віртуального світу. А, на думку дослідників, у XXI столітті основним середовищем політичного, економічного та соціального життя стане кіберпростір, звернений у мережу інтернет. Ними доводиться те, що комунікації у мережі інтернет не орієнтуються на інституційні та групові норми, які традиційно визначають поведінку людей; у цьому середовищі розвиваються віртуальні спільноти, альтернативні реальному суспільству. Активність людей у мережі інтернет переорієнтується з «живого» спілкування з родичами, друзями на комунікації свого віртуального еґо з такими ж

віртуальними партнерами. Привабливість інтернет-спілкування полягає у можливості конструювати та трансформувати віртуальну особистість – «віртуала»; доступності інформації, можливості анонімного її розповсюдження серед великої кількості людей [4; 6; 12].

Віртуалізація – це процес заміщення реальності її образом, де обов'язково використовується логіка віртуальної реальності – логіка нематеріального, умовного та вільного маніпулювання образами. Віртуалізується не лише суспільство, але й особистість. Ступінь доступу до інформаційних кодів сьогодні є основою будь-якої стратифікації. Усе це вказує на появу нової соціонормативної моделі громадянина, якому властиві психологічний, когнітивний і комунікативний плюралізм, невизначеність, пошук Я-концепції, пошук стратегій самопрезентації, можливість управління враженням про себе. Проте, створення віртуальної особистості несе загрози втрати реальної особистості. Особистісні риси, що визначають індивідуальний стиль, активними користувачами інтернет втрачаються, формується розмита чи мінлива ідентичність.

В умовах інформаційного суспільства домінування віртуальних образів (симулякрів), перетворення іміджу на центральну категорію політичного процесу, створюють оптимальне середовище для підтримки мінімального інфо-балансу між державою та суспільством, легітимності політичної влади.

Сьогодні політика компенсує дефіцит реальних ресурсів і вчинків розмаїттям образів. Боротьба за політичну владу технологізується. Віртуалізація провокує перетворення глобальної комп'ютерної мережі інтернет у засіб і середовище політичної боротьби. Майже всі політичні кампанії й акції супроводжуються створенням спеціалізованих серверів і web-сторінок, завдяки чому формується імідж політика, організації, проводиться агітація, комунікація з прихильниками тощо.

Боротьба партійних організацій і конкуренція програм, ідеологій дій досить часто підміняються змаганням віртуальних образів – політичних іміджів, які створюють рейтинги й іміджмейкери, прес-секретарі, PR-технологи й

електронні ЗМІ, рекрутовані на час політичних кампаній. Варто додати, що і багатопартійність, і парламентаризм поступово втрачають свою реальність, лише імітуються політологами, експертами-консультантами, іміджмейкерами як зручне та звичне середовище змагання політичних образів. Партії, що виникали як представники класових, етнічних, регіональних та інших інтересів, перетворюються на «бренди» – емблеми та рекламні слогани, які привертають увагу електорату. Симптомом віртуалізації політики, крім багатоманіття партій, є зміна громадської думки під впливом рейтингів. Створюючи їх, організатори фактично працюють з образами, які стають реальними факторами прийняття та реалізації політичних рішень. Образи заміщають реальні поступки політиків і волевиявлення громадян. Останнє дозволяє стверджувати, що джерелами віртуалізації є не лише розвинута мережа інтернет, кіберпростір, а й саме суспільство споживання образів, масовий ринок, зміни культурних цінностей, норм соціального та політичного життя.

Розглядаючи особливості інтернет-спільноти, слід зазначити її глобальний, наднаціональний характер. Разом з тим, локальні спільноти мають національну специфіку, яка обумовлюється культурою, політичною структурою країни, рівнем доступу громадян до інформації, що розміщується в мережі інтернет, і соціально-психологічними особливостями поведінки громадян.

В Україні сьогодні, за даними реєстру каталогу «Мета – Україна», інтернет налічує 331 сайти політичної спрямованості. Серед них: інформаційно-політичних – 98; сайтів політичних партій – 110; особистих сайтів політиків – 71; сайтів партійної преси – 15; порталів соціологічних досліджень політичної сфери – 37 [7].

Послідовники філософа М. Маклюєна запропонували розподіляти людей на дві категорії: on-line і off-line. Та частина людей, яка активно долучена до життя в мережі – це on-line. Пасивна, позамережева – off-line, тобто люди, які не включені до світового комунікативного процесу. Причому при збільшенні швидкості технічного прогресу прірва між ними буде лише зростати. За даними Bigmir,

у січні 2011 року було визначено, що кожний другий українець є користувачем інтернету. Більше всього користувачів налічувалося у київському регіоні – 55,68 % від загальної аудиторії українського інтернету. Далі йдуть Донецьк, Одеса, Львів, Дніпропетровськ, Крим, Луганськ, сумарна частина яких складає 32,9 %. Найменша активність використання інтернету виявлена в Рівненському (0,25 %), Житомирському (0,24 %) й Івано-Франківському (0,16 %) регіонах [8].

Комп'ютерні мережі надають нові можливості для самоорганізації як суспільства в цілому, так і окремих соціальних груп у процесі захисту своїх інтересів. Завдяки комп'ютерним мережам виникає новий простір спілкування людей. Мережі побудовані достатньо ефективно та демократично. Тут є можливість як індивідуального спілкування, так і колективного – інтернет-конференції, форуми тощо.

Найбільш реальні перспективи в Україні має процес використання інтернет-технологій для подальшого розширення можливостей існуючої системи представницької демократії та розвитку процесів «електронної демократії». Її основний сенс полягає у використанні інтернету для розширення доступу громадян і ЗМІ до законотворчої діяльності; зменшення витрат при формуванні асоціацій та об'єднань громадян; зростання ефективності зворотних зв'язків між громадянами та владою.

Розуміючи це, деякі політики вже роблять певні кроки в створенні політичного кіберпростору – засновують віртуальні партії. Так, у 2001 році було створено Віртуальну партію України. Її мета – розширення «жителів» мережі, створення електронного уряду в Україні; соціальна база – on-line-пролетаріат і їх авангард – «золоті комірці»; голова партії – О. Чубатенко; місцем проведення установчих зборів був сайт www.vpu.org.ua, на якому протягом п'яти днів розміщувалися доповіді, виступи, обговорення та голосування [9].

Напередодні парламентських виборів 2007 року Партія політики Верки Сердючки провела установчий з'їзд на сайті zaverku.org.ua, у результаті якого було прийнято

резольоцію, зміст якої зводився до обрання верховного координатора партії, якому надавалися повноваження проводити переговори з іншими політичними силами. Мета проекту – створити виборчий блок Верки Сердючки [10].

Мін'юстом України в серпні 2011 року офіційно було зареєстровано політичну партію «Інтернет-партія України», головою якої є Д. Голубов [11].

Підсумовуючи, варто зазначити таке:

1. Без сумніву, нові технології можуть суттєво вдосконалювати методи політичної комунікації та сприяти більш активній участі громадян у цьому процесі. Вони надають громадянам можливість безпосередньої комунікації з представниками влади, що формує відчуття замученості до політичного життя в державі і до процесу прийняття рішень. З іншого боку, нові технології комунікації інформаційного суспільства також дозволяють владі реагувати на запити, які надходять від громадян, і узгоджувати свою політику відповідно до їх очікувань. Ключове ж питання під час оцінки ролі інформаційних технологій у процесі діалогу між владою та громадянським суспільством полягає в тому, наскільки вони готові використовувати можливості, які надаються їм новими каналами комунікації.

2. Віртуалізація – відносно новий феномен, який потребує наукового дослідження. За допомогою новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій віртуальне середовище виокремилася в структурі політичних комунікацій, а сам «віртуал» став своєрідним споживачем інформації, яка формує відповідний «віртуальний дискурс». Віртуалізується як система політичного управління, так і політична поведінка особистості. Стає ніби нематеріальною участь людини в політичних діях (глядач-співучасник телешоу, голосування через інтернет, дофантазування зовнішніх достоїнств політика у віртуальній сфері). Віртуалізація, як елемент сьогодення, повинна все ж таки працювати на користь соціального, суспільного прогресу. І в цьому питанні багато чого залежить від інтернет-провайдерів, контент-провайдерів, інтернет-спільноти, їх політичних знань і політичної, а також інформаційної культури.

3. Варто усвідомити те, що інформаційна епоха – це не лише синтез позитивних моментів технічного прогресу та його можливостей. Також це і ера розколотих комунікацій, фрагментованих суспільств і суперечливих інтересів. У ньому превалюють нав'язані образи, продукуються нові взаємовідносини між простором і часом, між кіберпростором і людиною, культивуються нові інтереси, цінності, культурні особливості й норми поведінки. Формування єдиного інформаційно-комунікативного простору світу повинно, за багатьма ознаками, посилювати природне прагнення людей до об'єднання, гармонізації людських відносин, вироблення нових підходів до вирішення соціальних і економічних проблем, що стоять перед людством. Натомість, як свідчить практика, актуалізуються інші проблеми, орієнтовані, насамперед, на культурно-комунікативну сферу соціальної реальності – проблема діалогу культур, етнічний, релігійний консенсус, толерантність тощо. Їх вирішення спонукає наукову спільноту до нових пошуків і досліджень.

1. Дубас О.П. Інформаційно-комунікаційний простір: поняття, сутність, структура / О.П. Дубас // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2010. – Вип. 19. – С. 223–232.

2. Шагієва Р.В. Концепция правовой деятельности в современном обществе / Розалина Васильевна Шагієва. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 2005. – 310 с.

3. Шайгородський Ю. Ідеологія, міфологія і символізація політичного простору / Ю. Шайгородський // Політичний менеджмент. Спецвипуск. – 2010. – С. 53–61.

4. Емелин В.А. Виртуальная реальность и симулякры [Електронний ресурс] / Вадим Анатольевич Емелин. – Режим доступу: <http://emeline.narod.ru/virtual.Htm>

5. Рассолов И.М. Право и Интернет. Теоретические проблемы / Илья Михайлович Рассолов. – 2-е изд., доп. – М.: Норма, 2009. – 210 с.

6. Цимбалюк С.І. Культура інформаційного суспільства: соціально-психологічні виміри [Електронний ресурс] / Світлана Іванівна Цимбалюк. – Режим доступу: http://www.univerua.rv.ua/index.php?option=com_content&view=article&catid=76%3A2010-11-11-14-00-30&id=249%3A2010-11-11-14-57-17&Itemid=248&lang=ru

7. Реестр сайтов «Мета – Украина». – Режим доступа: <http://dir.meta.ua/ru/country/politics/party-mass-media/>

8. Баловсяк Н. Каждый второй украинец пользуется интернетом/ Надежда Баловсяк. – Режим доступа: <http://man.tochka.net/40346-kazhduy-vtoroy-ukrainets-polzuetsya-internetom/>

9. Сайт Віртуальної партії України. – Режим доступа: www.vpu.org.ua

10. Виртуальная Партия политики Верки Сердючки провела собрание в интернете. – Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/news/355169.html>

11. В Украине появилась еще одна «виртуальная» партия. – Режим доступа: <http://www.bagnet.org/news/ukraine/157863>

12. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Мануэль Кастельс; [пер. с англ. Б.Э. Верпаховский]. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 607 с.